

A JOGBIZTONSÁG ÉRTELMEZÉSE AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK GYAKORLATÁBAN*

*Ficsor Krisztina*¹

Bevezetés

A Velencei Bizottság 2016-ban publikált, a joguralom elvi követelményeinek „checklistjében” a joguralom elvét univerzális értéként határozza meg, amelyet a nemzeti jogrendszerek és nemzetközi szintű szabályozás alapelveként szükséges rögzíteni.² Az Európa Tanács rögzítette, hogy a joguralom minden valódi demokratikus állam alapelve, ahol a demokrácia az emberek közösségi döntéshozatalba való bevonását jelenti, míg a joguralom a demokratikus hatalom feletti kontroll, az elszámoltathatóság követelményeit fogalmazza meg.³

A joguralom elve tehát elsősorban az önkényes állami hatalom elleni garanciális követelményeket fogalmazza meg, a hatalom mérséklésének elvi megalapozását jelenti.⁴ A joguralom elvének egyik legfontosabb garanciális eleme a jogbiztonság elvének érvényesülése. A jogbiztonság azt az elvárást fogalmazza meg, hogy az állam biztosítsa állampolgárai számára, hogy viszonylagos pontossággal előre láthassák, hogy adott cselekvési szituációkban milyen jogokkal és kötelezettségekkel rendelkeznek, és cselekvéseik milyen jogi következményekkel járnak. Tehát a jogbiztonság elve a kiszámítható tervezés lehetőségeit teremti meg, amely során a jog címzettje hosszú távra előre kalkulálhatja, hogy milyen célokat követhet és azokat milyen eszközökkel valósíthatja meg.⁵ Ennek a kitételnek a jog minden területén érvényesülnie kell, legyen az magánjogi vagy közjogi szabályozási terület. Például a piac biztonságos és megbízható működése szempontjából elengedhetetlen, hogy a jog a tulajdonjog terjedelmét és korlátozhatóságának mértékét pontosan és egyértelműen szabályozza, hogy a piac résztvevői kiszámítható módon és az egymás iránt fenntartott bizalom körülményei között intézhessék a

* DOI 10.21867/KjK/2024.4.1.

¹ Dr. Ficsor Krisztina, egyetemi adjunktus, DE ÁJK. A tanulmány az Államelvű fordulat a piac gazdasági szabályozásában című, az ITM NKFIH „OTKA” K 134499. számú projektje keretében valósult meg.

² Venice Commission of the Council of Europe (2016): The Rule of Law Checklist. 8. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-ad\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-ad(2016)007-e) (2024. 11. 06.)

³ The Rule of Law Checklist. 9.

⁴ Krygier, Martin (2018): Why the Rule of Law Matters? *Jurisprudence*. Vol. 9., No. 1., 146-158.

⁵ Györfi Tamás: Jogállam. In Jakab András–Könczöl Miklós–Menyhárd Attila–Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. [34]-[40]. <https://ijoten.hu/szocikk/jogallamisag#block-3106> (2024. 11. 11.)

tranzakcióikat.⁶ A büntetőjog területén a jogbiztonság garantálása – a legszigorúbb büntetések alkalmazásának lehetősége miatt – elengedhetetlen a jog címzettjei szabadságjogainak védelme érdekében. A büntetőjogban a nullum crimen sine lege elve határozza meg, hogy nem lehet senkit olyan bűncselekmény miatt elítélni, amelyet pontosan megfogalmazott, rögzített büntetőjogi tényállásból nem lehet levezetni.⁷

A jogi következmények előreláthatóságának kérdése azonban korántsem tisztázott. Átfogó elméleti elemzést igényel, hogy milyen mértékű és terjedelmű, milyen időtávra vonatkozó előreláthatóságot kell biztosítani, és az is, hogy milyen képességekkel kell rendelkeznie egy laikus polgárnak ahhoz, hogy előre kalkulálhassa tettei következményeit a jogi ismeretei alapján. A piaci mechanizmusok működése például ugyanis – Friedrich Hayek szerint – nem tudatos emberi akaratelhatározásokon alapul, azaz a piaci mechanizmusokat, azok hátterét egy ember sem képes átlátni a maga teljességében. Nem létezik olyan résztvevő, aki minden információ birtokában tervezhetné meg a piaci magatartásait, mindenki csak részleges információval rendelkezik.⁸ Ezt tekintetbe véve léteznek olyan elméletek, amelyek a piaci mechanizmusokba való állami beavatkozást, a javak elosztásának jogi úton történő megváltoztatását nem tartják igazoltnak. Ahogy Robert Nozick fogalmaz: „A minimális állam a legnagyobb hatáskörű állam, amely még igazolható. Minden ennél nagyobb hatáskörű állam sérti az emberi jogokat.”⁹

A büntetőjogban szintén vitatott kérdés, hogy mit jelent a jogbiztonság elve valójában, mit jelent az, hogy garantálni kell a kiszámíthatóságot. Jelen tanulmányban az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) két büntetőjogi kérdésben hozott ítéletének elemzése útján mutatom be, hogy miképpen értelmezhető a jogbiztonság elvárásának követelménye a büntetőjog terén. Az EJEB az „előreláthatóság” (foreseeability) fogalmát alkalmazza, amikor a nullum crimen sine lege elvének érvényesülését vizsgálja konkrét esetekben. Ennek a fogalomnak a tartalmát vizsgálom az EJEB ítéletének elemzésén keresztül.

1. Általános fogalmi alapok

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban: Egyezmény) 7. cikkének 1. bekezdése értelmében senkit sem szabad elítélni olyan

⁶ Lásd például az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntését: *Case of Spjorrong and Lönnroth v. Sweden*, Judgement 18 December 1984, [25].

⁷ Emberi Jogok Európai Egyezménye, 7. cikk.

⁸ Györfi Tamás (2002): A szociális kérdés. In: Bódig Máttyás–Györfi Tamás (szerk.): *Államelmélet II. A mérsékelt állam eszméje és elemei. Alapelvek és alapintézmények*. Miskolc, Bíbor Kiadó, 232.

⁹ Nozick, Robert (1998): Elosztási igazságosság. In: Huoranszki Ferenc (szerk.): *Modern politikai filozófia*. Budapest: Osiris, Láthatatlan Kollégium, 141.

cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése idején a hazai vagy nemzetközi jog alapján nem volt bűncselekmény. Ugyancsak nem lehet a bűncselekmény elkövetése idején alkalmazható büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni. A 2. bekezdés alapján az 1. bekezdés nem zárja ki valamely személy bíróság elé állítását és megbüntetését olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely elkövetése idején a civilizált nemzetek által elismert általános jogelvek szerint bűncselekmény volt.

Az Egyezmény 7. cikke a *nullum crimen sine lege* elvének követelményeit fogalmazza meg, amelynek tartalma a felvilágosodás korszakától kezdve azon politikai filozófiai munkákban vált teljessé, amelyek az önkényes uralkodói/állami hatalomgyakorlás korlátainak elvi alapjait vizsgálták.¹⁰ Tehát az elvnek az igazolt állami kényszer határainak kérdéséhez van köze, arról szól, hogyan bánhat az állam a polgáraival, amikor a büntető hatalmát gyakorolja.

A jogbiztonság garanciája a *nullum crimen sine lege* elvének követelményeiben jelenik meg, amelyet a következőkben határozhatunk meg: alapvető követelmény a visszaható hatállyal bíró súlyosabb büntetést tartalmazó törvény alkotásának tilalma, a büntetőjogi normák világos és egyértelmű megfogalmazása (normavilágosság követelménye), az írott büntetőjogi normák követelménye és a bírói jog, valamint a szokásjog tilalma.¹¹ Mindezek arra is irányulnak, hogy a büntetőjogi rendelkezések és azok alkalmazása előrelátható, kiszámítható legyen a jog címzettjei számára, amely – ahogy fent kifejtettem – az előreláthatóság fogalmában jut kifejezésre az EJEB ítéleteiben. A következőkben két eset elemzése útján mutatom ki, hogy az EJEB gyakorlatában mit jelent az előreláthatóság elvárása a jogi gyakorlatban.

2. Delbos and Others v. France

A Delbos-ügyben az EJEB-nek a következő tényállást kellett értékelnie abból a szempontból, hogy a hazai jogi szabályozás alapján a kérelmezők előre láthatták-e, hogy cselekményük büntetőjogi következményeket von maga után. A kérelmezők a Phillip Morris Kft. termelési vezetője és ügyvezető igazgatója volt Franciaországban, a cég különböző cigaretta márkákat gyárt és forgalmaz. A cigarettás dobozokra az Európai Unió előírásainak megfelelően feltüntették a következő szöveget: „A dohányzás súlyosan károsítja az egészséget.” Azonban a szöveget kiegészítették a következő részlettel: „a 91-32. számú rendelkezés szerint.” A teljes szöveg a cigarettás dobozon tehát a következőképp nézett ki: A 91-32. számú rendelkezés szerint a dohányzás súlyosan károsítja az

¹⁰ Nagy Ferenc: A *nullum crimen/ nulla poena sine lege* alapelvről. *Magyar Jog*. 42. évf., 5. sz., 259–260.

¹¹ Nagy (1995): *i.m.* 261–266.

egészséget.”¹² A francia büntető bíróságok elítélték a kérelmezőket az egészségügyi törvény rendelkezéseinek megsértése miatt. Az indokolásukban kifejtették, hogy ez a megszővegezés eltorzítja az ilyen jellegű figyelmeztetések valódi üzenetét, mert azt sugallja, hogy a dohányzás káros hatásai nem egészségügyi, hanem jogi természetűek.¹³

A kérelmezők az EJEB-hez benyújtott indítványukban rögzítették, hogy a nemzeti bíróságok ítéletei az Egyezmény 7. cikkelyébe ütköznek, mert sértik a *nullum crimen sine lege* elvét. Véleményük szerint az egészségügyi törvény vonatkozó szakaszai nem világosak, pontatlanok, ezért ezek alapján a címzettek nem láthatják észszerűen előre, hogy milyen magatartásokat tilalmaznak, és melyek a megengedettek, azt sem, hogy tettük (az egészségügyi figyelmeztetés kiegészítése) büntetőjogi következményeket vonhat maga után, tehát sérült a jogbiztonság elve.¹⁴

A francia kormány álláspontja szerint a jogszabály pontosan fogalmaz, az nem érthető félre. A jogszabály szővegezése szerint, „aki a jogszabályban előírt kötelezettségét megszegi, pénzbüntetéssel büntetendő.” Ez észszerűen nem pusztán a figyelmeztetés elmulasztását jelenti, hanem azt is, ha valaki az előírt pontos szőveget kiegészíti vagy kitöröl belőle. Amennyiben a jogalkotó kizárólag a mulasztást rendelte volna büntetni, azt explicit módon a jogszabály szővegébe illesztette volna. Egyértelmű, hogy a jogalkotó minden olyan változtatást büntetni rendelt, amely torzítja a figyelmeztetés üzenetét.¹⁵

Látható ebben az esetben, hogy a jogbiztonság érvényesülése itt elsősorban a jogszabály pontos és világos megfogalmazásán múlik. Ez az eset olyan „esettípusba” sorolható, amely során az EJEB-nek elsősorban a nemzeti jogszabályokba foglalt fogalmak pontosságát, egyértelműségét kell értékelnie, tehát alapvetően szővegértelmezési munkálatokat kell végeznie. Az EJEB elismeri azt a tényt, hogy a jogértelmezés szükségszerű eleme a jogi gyakorlatnak, hiszen alig találunk olyan esetet, amelyben ne fordulna elő bizonytalanság az adott jogi norma alkalmazhatóságát illetően. A jogi normák ugyanis általános fogalmakat tartalmaznak, amelyeknek a jelentéstartománya sok esetben bizonytalan, léteznek olyan esetek, amelyek a jelentés „magjába” tartoznak, míg mások a „félárnyékába”.¹⁶ Jelen esetben kérdéses, hogy a „kötelezettségzegés” fogalma alkalmazható-e a cigarettás dobozon megjelenítendő figyelmeztetés megváltoztatására, kiegészítésére.

Az EJEB döntése szerint megalapozatlan a kérelmezők állítása, a nemzeti jogszabály elég egyértelmű, és az alapján határozottan levonható a

¹² *Case of Delbos and Others v. France*, Judgement of 18 September 2003, 3.

¹³ *Case of Delbos and Others v. France*, 4.

¹⁴ *Case of Delbos and Others v. France*, 7.

¹⁵ *Case of Delbos and Others v. France*, 8.

¹⁶ Hart, H.L.A. (1995): *A jog fogalma*. Budapest: Osiris, 1995, 146.

következtetés, hogy tettük büntetőjogi következményeket vonhat maga után. Ugyanis a jog tartalmának pontos megállapítása nem várható el a laikus állampolgártól, viszont amennyiben szakmai segítség, például jogi képviselő igénybevételével a norma tartalma tisztázható, a norma nem sérti a jogbiztonság elvét. Ebben az esetben a kérelmezők nagy felelősséggel járó szakmai tevékenységet folytatnak, ezért elvárható tőlük a tevékenységük során, hogy különös gondossággal kezeljék az ügyeiket, ebbe beletartozik az is, hogy igénybe vegyék jogi képviselő segítségét.

3. Parmak and Bakir v. Turkey

Előfordulnak olyan esetek is az EJEB előtt, amelyek a jogbiztonság értelmezésének másfajta irányát igénylik. A Parmak-ügyben a kérelmezők az egyik politikai ideológia híveiként szórólapokat osztottak szét a városban, amelyeken különböző szlogeneket, felhívásokat tüntettek fel. A rendőrség összeszedte a szórólapokat és az antiterrorista egységnek jelentette az esetet. A kérelmezőket letartóztatták és őrizetbe vették. A nemzeti bíróságok terrorszervezetben részvétel/terrorcselekmény vádjával bűnösnek nyilvánították őket és börtönbüntetést szabtak ki rájuk. A nemzeti bíróságok a szórólapok terjesztését „morális kényszerítésként” értelmezték, amely álláspontjuk szerint a terrorcselekmény fogalmi eleme.¹⁷

A kérelmezők állították, hogy a bíróságok jogértelmezése sérti a *nullum crimen sine lege* elvét. Álláspontjuk szerint a szórólapok terjesztése nem minősülhet terrorcselekménynek, a morális kényszerítés fogalma eleve nem értelmezhető, a jog nem tartalmaz ilyen fogalmat. Ezért észszerűen nem látható előre, hogy ilyen cselekmény súlyos büntetőjogi következményeket von maga után. Véleményük szerint a bíróságok döntése a véleménynyilvánítási szabadságukat is indokolatlanul korlátozza, amely szerint mindenkinek joga van a politikai véleményét szabadon kinyilvánítani, és az ezzel kapcsolatos információkat terjeszteni.¹⁸

Az EJEB megállapította, hogy a nemzeti bíróságok megsértették az Egyezmény 7. cikkét, a terrorcselekménynek olyan értelmet adtak, amely ellentétes a bűncselekmény természetével (*essence of the offence*), a „morális kényszerítés” egyébként is értelmezhetetlen fogalma nem lehet része egy olyan bűncselekményi tényállásnak, amelynek a valódi természete a fizikai erőszak és az azzal való fenyegettséget fedi le. A kérelmezők cselekménye ilyen nem tartalmazott. Az EJEB megállapította a 7. cikk sérelmét, majd nem vizsgálta a véleménynyilvánítás szabadságának sérelmét, mert azt magában foglalja a *nullum crimen sine lege* elvének vizsgálata.

¹⁷ *Case of Parmak and Bakir v. Turkey*, Judgement 3 December 2019, 2-9.

¹⁸ *Case of Parmak and Bakir v Turkey*, 26.

Az ilyen és ehhez hasonló esetek sajátosságát az adja, hogy a jogbiztonság (előreláthatóság) követelményének értelmezése összefonódik valamely Egyezménybe foglalt alapjog korlátozhatóságának kérdésével. Ezekben az esetekben sajátos tartalmat kap a jogbiztonság elve, az alapjog tartalmának morális értelmezéséhez kapcsolódik. A jog előreláthatóságának, a jogbiztonság érvényesülésének kérdése tehát többet foglal magába a jog szövegének és a jogi fogalmak jelentésének vizsgálatánál. Sok esetben a jogot igazoló mögöttes morális, alkotmányos jogok, alapelvek tartalmának vizsgálatával fonódik össze.

4. Következtetések

A jogbiztonság elvének tartalma vitatott a jogtudományban. Létezik olyan álláspont, amely szerint a joguralom elvének egy nagyon fontos funkciója van, az egyének boldogulásának elősegítése. Ez azt jelenti, hogy minden ember számára fontos, hogy az életét viszonylagos bizonyossággal előre megtervezhesse. Ehhez stabilitásra, állandóságra van szükség, amelyet a jog garantál számára. A stabilitás iránti igény minden közösség számára alapvető. A joguralom elve biztosítja, hogy a kormányzat ne léphesse túl a hatalmát, és a jog előírásainak megfelelően gyakorolja azt, hogy a jog címzettjei előre kalkulálhassanak tetteik következményeivel.¹⁹ Joseph Raz szerint a joguralom elve nem garantálja egyben az emberi jogok érvényesülését, az önmagában nem morális tartalmú elv, arra vonatkozik, hogy miképpen kell a jogot megalkotni ahhoz, hogy a stabilitást, az előreláthatóságot biztosítsa.²⁰ Tehát a joguralom/jogbiztonság elveinek Raz egy formális felfogását támogatja.

Azonban a jogtudományban ez vitatott álláspont, léteznek olyan felfogások is, amelyek a joguralom/jogbiztonság elvét tartalmi, morális elvként értelmezik, amelynek nem pusztán a stabilitást, hanem olyan stabilitást kell biztosítania, amely megfelel bizonyos morális, alkotmányos értékeknek, azaz morálisan igazolható.²¹ Az EJEB ítéleteinek vizsgálata arra vezethet, hogy újra gondoljuk a joguralom/jogbiztonság elvének tartalmi vitáit, legfőképp azokban az esetekben, amelyekben az előreláthatóság követelményének vizsgálata összefonódik valamely alapjog morális értelmezésének problémájával.

Az EJEB gyakorlata ugyanis felmutat olyan eseteket, amelyekben az előreláthatóság érvényesülésének vizsgálata megmarad a jog szövegének, jogi fogalmak nyelvi jelentésének értelmezésénél, amelyek nem vetnek fel közvetlenül morális kérdéseket. Más esetekben azonban valamely alapjog korlátozásának morális kérdésével összhangban szükséges értelmezni az

¹⁹ Raz, Joseph (2018): *The Law's Own Virtue. Legal Studies Research Paper Series*: Paper No. 2019-17, King's College London Dickson Poon School of Law, 2.

²⁰ Raz: *i.m.* 2.

²¹ Alexy, Robert (2015): *Legal Certainty and Correctness. Ratio Juris*. Vol. 28., No. 4., 442.

előreláthatóság fogalmát. Előfordul olyan ügy is, amelyben morális indokokra hivatkozva állapítja meg az EJEB, hogy a meggyökeresedett, kiszámítható jogi gyakorlat nem tartható tovább.²² Tehát további elemzéseket igényel a kérdés, hogy mit is jelent valójában az előreláthatóság, azaz a jogbiztonság elvének érvényesülése a jogi gyakorlatban. Ez azonban egy következő írás feladata lesz.

Források jegyzéke:

- Alexy, Robert (2015): Legal Certainty and Correctness. *Ratio Juris*. Vol. 28., No. 4., 146-158.
- Györfi Tamás: Jogállam. In Jakab András–Könczöl Miklós–Menyhárd Attila–Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. <https://ijoten.hu/szocikk/jogallamisag#block-3106>
- Györfi Tamás (2002): A szociális kérdés. In: Bódig Mátyás–Györfi Tamás (szerk.): *Államelmélet II. A mérsékelt állam eszméje és elemei. Alapelvek és alapintézmények*. Miskolc: Bibor Kiadó.
- Hart, H. L. A. (1995): *A jog fogalma*. Budapest, Osiris.
- Krygier, Martin (2018): Why the Rule of Law Matters? *Jurisprudence*. Vol. 9., No. 1., 146-158.
- Nozick, Robert (1998): Elosztási igazságosság. In: Huoranszki Ferenc (szerk.): *Modern politikai filozófia*. Budapest: Osiris, Láthatatlan Kollégium.
- Nagy Ferenc: A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről. *Magyar Jog*. 42. évf., 5. sz., 257-270.
- Raz, Joseph (2018): The Law's Own Virtue. *Legal Studies Research Paper Series: Paper No. 2019-17*, King's College London Dickson Poon School of Law.
- Venice Commission of the Council of Europe (2016): The Rule of Law Checklist. 8. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-ad\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-ad(2016)007-e)
- *Case of C.R. v the United States*, Judgement 27 June 1994
- *Case of Parmak and Bakir v. Turkey*, Judgement 3 December 2019
- *Case of Delbos and Others v. France*, Judgement of 18 September 2003
- *Case of Sporrang and Lönnroth v. Sweden*, Judgement 18 December 1984

²² *Case of C.R. v the United States*, Judgement 27 June 1994.